

LDK kanclerio Kristupo Zigmanto Paco (1621–1684) 400-ųjų gimimo metinių sukaktis: tarptautinės mokslininkų bendruomenės dėmesys Pacų giminei ir Lietuvos barokui

Dr. Laima Bucevičiūtė

Vytauto Didžiojo universitetas, Humanitarinių mokslų fakultetas, Istorijos katedra, V. Putvinskio g. 23, LT-44243 Kaunas
El. p. laima.buceviciute@vdu.lt

Visą pasaulį sukausčiusi koronaviruso pandemija neaplenkė ir akademinės bendruomenės. Belieka džiaugtis, kad modernios IT technologijos iš dalies leidžia mokslinį gyvenimą perkelti į elektroninę erdvę ir užtikrina galimybę vystyti akademinę diskusiją. Žinoma, kompiuterio ekranas niekada neatsvers tiesioginio bendravimo su kolegomis, formalių ar bičiuliškų pokalbių. Kita vertus, išgyvenant itin sudėtingą ir sunkiai prognozuojamą laiką, galimybė mokslininkams susijungti virtualiose platformose yra didžiulė dovana.

Taigi 2021 metų gegužės 13–14 dieną Kaune, Pažaislyje ir Jiezne turėjusi vykti tarptautinė konferencija sėkmingai buvo realizuota „Microsoft Teams“ platformoje. Konferencijos dalyviai neteko galimybės aplankyti Pažaislio kamandulių vienuolyno erdvių, pasigrožėti Jiezno bažnyčia ir dvaro rūmais, – vietomis, kurios neatsiejamoms nuo Pacų giminės vardo, – tačiau šį trūkumą iš dalies kompensavo detalūs, turiningi ir iliustratyvūs renginio dalyvių pristatymai, kuriuose labai įvairiais rakursais skleidėsi Pacų giminės ir Lietuvos baroko istoriniai siužetai.

Ankstyvą gegužės 13-osios rytą konferenciją atidarė ir visus dalyvius pasveikino Vytauto Didžiojo universiteto rektorius prof. dr. Juozas Augutis, istorikė prof. dr. Vaida Kamuntavičienė ir literatūrologė prof. dr. Irena Buckley. Visi pasidžiaugė galimybe kompiuterio ekrane matyti tokią gausią tarptautinę mokslininkų bendruomenę ir

palinkėjo vaisingų diskusijų bei mokslinių atradimų. O jų tikrai netrūko, nors techniniai nesklandumai kartkartėmis ir koregavo numatytą konferencijos programą.

V. Kamuntavičienės moderuojama pirmoji sekcija buvo dedikuota Pacų giminės didybei. Pirmoji pranešėja, Lietuvos genealogijos ir heraldikos draugijos bei Šiaulių „Aušros“ muziejaus darbuotoja dr. Gabrielė Jasiūnienė aptarė Pacų heraldikos tradicijas. Jų turėtas Gozdavos herbas – Pacų didybės šaltinis. Mokslininkė iškristalizavo Lietuvos italais nominuojamų Pacų herbo kilmės bei vaizdavimo ypatybes, įtikinamai atskleidė, kaip herbas liudijo šios giminės didybę, laimėjimus, pareigas ir asmens statusą visuomenėje.

Baltarusijos valstybinio universiteto mokslininkas dr. Andrei Liuby, sekdamas Jurgio ir Mikalojaus Pacų pavyzdžiais, praskleidė XV a. pabaigos – XVI a. pradžios magnatų valstybinės tarnybos formavimosi šydą, išskeldamas klausimą, ar politinio elito atstovų karjera valstybės aparate buvo pagrindinis latifundijų formavimosi šaltinis.

Dr. Wioletta Pawlikowska iš Lenkijos mokslų akademijos Istorijos instituto apžvelgė Pacų giminės dvasininkų karjeros vingius, kurie neabejotinai liudijo giminės prestižą, reikšmę bei padėtį to meto Lietuvos valstybės ir visuomenės gyvenime: XVII a. – Pacų giminės baroko aukso amžius.

Sekciją užbaigė Vilniaus universiteto literatūros istorikės dr. Reginos Jakubėnas pranešimas, kuriame buvo aptarta XVIII a. II pusės lenkiška proginė poezija – joje buvo ieškota Pacų giminės išaukštinimo ženklų. Tekstai liudija, jog giminės vyriškosios linijos atstovai dėl savo socialinės padėties ir funkcijų buvo pristatomi kaip „tikrieji piliečiai“, kurių tikslas buvo tarnauti savo tautai ir tėvynei. Giminės moterims skirtuose eilėraščiuose buvo akcentuojamas pamaldumas, gerumas, labdaringumas ir protingumas.

Dr. Lauryno Šedvydžio moderuojama antroji konferencijos sekcija dalyvius ir klausytojus pakvietė susipažinti su teismų ir karų faktoriais Pacų giminės gyvenime. Lietuvos istorijos instituto doktorantė Andželika Polinkevičiūtė pažvelgė į XVI a. Pacų giminės meilės ir turto peripetijas. Remdamasi asmeniniais Pacų giminės dokumentais, pranešėja aptarė turtinius XVI a. Pacų situoktinių santykius, įvertino santuokos instituto reikšmę.

Interneto ryšio trikdžiai neleido išgirsti Baltarusijos respublikinio instituto aukštosios mokyklos atstovės dr. Alionos Liubayos pranešimo, skirto pakanclerio Pauliaus Stepono Sapiegos, pažiūdininkio Stepono Paco ir išdininko Mikalojaus Bralnickio laikų (1625–1631) prarastos revizijos istorijai. A. Liubayos pranešimui skirtą laiką užpildė Vytauto Didžiojo universiteto Švietimo akademijos istorikas dr. Domininkas Burba. Jis aptarė XVIII a. vykusius Pacų giminės teisinius procesus su vienuolynais. Šaltiniai byloja, jog XVIII a. Pacai bylinėjosi su Šv. Roko brolija, basaisiais karmelitais, dominikonais ir kitų regulų vienuoliais, o pagrindinė bylinėjimosi priežastis – negražintos skolos ir įkeisti dvarai. Prelegento teigimu, aptariamuoju laikotarpiu Pacai išgyveno finansinę ir ekonominę krizę.

Klaipėdos universiteto doktorantas Vidmantas Airini pristatė LDK kariuomenės rotmistrų Mykolo Kazimiero Paco ir Kristupo Zigmanto Paco husarų vėliavas. Tyrinėtojo nuomone, M. K. Paco ir K. Z. Paco karinė veikla iliustruoja daug platesnį XVII a.

II pusės Abiejų Tautų Respublikos kariuomenės kontekstą ir leidžia kalbėti apie šio laikmečio LDK kariuomenės problemas.

Vytauto Didžiojo universiteto doktorantas Ričardas Jaramičius įkontekstino Pacų ir Kauno pavieto santykį. Istorikas išskėlė sąlyginai mažai istoriografijoje minimą klausimą – didikų ekonominės galios augimą susiejo su seniūnijų valdymu. XVII a. II pusėje – XVIII a. pradžioje Pacai valdė nemažai seniūnijų. Viena jų – Kauno seniūnija.

Popietinė, trečioji, konferencijos sekcija, kurią moderavo Vytauto Didžiojo universiteto mokslininkė doc. dr. Aušra Vasiliauskienė ir Vilniaus dailės akademijos menotyrininkas, architektūros istorikas dr. Marius Daraškevičius, leido pasimėgauti meno mecenatystės siužetais.

Pirmoji šios sekcijos pranešėja, Danijos nacionalinio muziejaus tyrėja dr. Ruth Sargent-Noyes paragino Pacų giminės pėdsakų ieškoti Toskanoje. Mokslininkė pasiūlė kitokį žvilgsnį į Pacų giminės palikimą, ji pristatė dovanas, kuriomis XVII a. paskutiniame ketvirtyje keitėsi Pacų ir Medičių šeimos, kaip epochos ir šių giminių statuso religinius, politinius ir kultūrinius ženklus ir sykiu – tarpkultūrinių ryšių požymius.

Kardinolo Stefano Wyszyńskiego universiteto Varšuvoje meno istorijos magistrantūros studentė Zuzanna Rejewska pristatė Vilniaus augustinų eremitų Švč. Mergelės Marijos Paguodos bažnyčią, neatsitiktinai pritaikydama jai „baltos Vilniaus baroko varnos“ epiteta. Bažnyčia pasižymi beveik visomis baroko savybėmis, išskyrus pačią elementariausią – fasadą su dviem bokštais. Nepaisant to, ji laikoma vienu gražiausių Vilniaus baroko architektūrinių pavyzdžių.

Lenkų kultūros paveldo užsienyje instituto „Polonika“ mokslininkas dr. Karolis Gutmejeris pateikė pastabų apie Vilniaus trinitorių bažnyčios statybą. Trinitorių bažnyčią Vilniuje 1694–1716 metais pastatė nežinomas architektas, o fundavo tuometinis LDK etmonas Kazimieras Janas Sapiega. Pranešime buvo pristatytas pirmasis bažnyčios planas, skliauto struktūra ir kampinių bokštų išdėstymas.

Dar vieną menotyrinį siužetą papasakojo Kardinolo Stefano Wyszyńskiego universiteto Varšuvoje meno istorijos profesorė dr. Anna Sylwia Czyż. Tyrinėtoja pristatė Liudviko Mykolo Paco rūmų Varšuvoje salės vaizdų dekoracijas. Visas rūmų kompleksas – tai klasicizmo, neorenesanso ir paladų stilių derinys. Tai neabejotinai vienas svarbiausių Lenkijos Karalystės epochos rūmų architektūros pavyzdžių.

Lietuvos kultūros tyrimų instituto mokslininkas dr. Mindaugas Paknys konferencijos dalyvius perkėlė į Lietuvą. Tyrinėtojas aptarė Pažaislio prie Kauno ir Antakalnio prie Vilniaus fondacijas, išskeldamas mecenatysčių panašumų ir skirtumų XVII a. antrojoje pusėje klausimą. Abu šie lietuviškojo baroko perlai labai skirtingi, tai lėmė skirtingos Kristupo Zigmanto Paco ir Mykolo Kazimiero Paco mecenatystės vizijos, susijusios su naujovių troškimu ir siekiu nekartoti vienas kito idėjų.

Įkandin M. Paknio sekcijos moderatorė A. Vasiliauskienė supažindino su Kauno buvusio bernardinų vienuolyno Švč. Trejybės bažnyčios altorių ikonografija nuo XVII a. iki 1864 metų ir apibrėžė šio objekto tyrimų kontūrus. Mokslininkė pristatė altorių

ikonografinės programos metmenis ir atskleidė šio vienuolyno dvasingumo raišką sakraliniame mene.

Pirmąją konferencijos dieną užbaigė sekcijos moderatoriaus M. Daraškevičiaus pranešimas, kuriame buvo atskleistas Jiezno dvaro rūmų vaizdas. Itin iliustratyvi pranešimo vizualizacija leido pažinti rūmų architektūrinius virsmus: nuo itališkos *villa* iki prancūziškos *château*. Kiekvienas Jiezno dvaro rūmų fragmentas – tai Pacų šeimos istorijos dalis ir puikus baroko laikotarpio meno istorijos Lietuvoje pavyzdys.

Įdomūs ir mokslines naujoves skelbiantys pranešimai sulaukė daug konferencijos dalyvių ir klausytojų dėmesio: kiekvieną pranešimų sekciją lydėjo klausimai ir diskusijos. Įtemptas pirmosios konferencijos dienos grafikas ir pranešimų gausa neatšaldė dalyvių noro gausiai jungtis ir į gegužės 14 d. konferencijos seansą „Microsoft Teams“ platformoje. Antrosios konferencijos dienos ketvirtoji sekcija buvo skirta bajoriškosios kultūros reiškiniams gvildinti.

Moderatorė, Vytauto Didžiojo universiteto istorikė dr. Laima Bucevičiūtė visų pirma savo pranešimą pakvietė perskaityti Jogailos universiteto Krokuvoje mokslininką dr. Jakubą Rogulskį, kuris dėl techninių trikdžių to negalėjo padaryti pirmąją konferencijos dieną. Istorikas aptarė Pacų giminės vaizdavimą ir vertinimą ankstyvųjų naujųjų laikų Lenkijos ir Lietuvos historiografijoje.

Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto mokslininkė dr. Živilė Nedzinskaitė pasiūlė į bajoriškos kultūros fenomeną žvelgti per mįslės prizmę. Literatūros istorikė analizavo Žemaičių vyskupui Kazimierui Pacui skirto 1669 metų kūrinio paslaptis. Vyskupu K. Pacas tapo 1667 metais, tačiau į Varnius atvyko tik 1669 metais. Šia proga Kražiuose buvo paskelbtas jam skirtas panegirinis kūrinys, kurį parašė LDK poetas Andrzejus Młodzianowski.

Baltarusijos Aukštojo mokslo respublikinio instituto tyrėja dr. Alina Koltachenko papasakojo apie Pacų edukacines keliones po Europą XVI–XVIII a. Šaltiniai liudija, jog giminės atstovus labiausiai domino militarinis lavinimas, patirčiai įgyti Pacai dažnai rinkosi Italijos ir Vokietijos kraštus.

Nepriklausomos tyrėjos Natallios Slizh pranešimas apie astrologiją tarp LDK didikų taip pat sulaukė daug dėmesio. Remdamasi dienoraščiais, prisiminimais ir kitais šaltiniais tyrėja atskleidė, jog didikai ir bajorai domėjosi astrologija, bibliotekose turėjo sukaupę nemažai astrologinės literatūros, kurią būtina traktuoti kaip vieną LDK laikotarpio mokslo ir kultūros gyvenimo požymių.

Astrologijos temą keitė stebuklai, apie kuriuos pasakojo V. Kamuntavičienė. Istorikė pristatė 1672 metų Minsko bernardinų stebuklų knygą. Ji buvo dedikuota Minsko kaštelionui ir Josvainių seniūnui Aleksandriui Judyckiui. „Stebuklų knyga“ atskleidžia Judyckio nuopelnus ginant Žemaitiją nuo švedų ir atveria jo mariologinio tikėjimo gylį. Tai tipiškas baroko religinės tradicijos ir pasaulėžiūros bei pamaldumo Švenčiausiajai Mergelei Marijai pavyzdys.

Moderatoriaus R. Jaramičiaus pakviesta Kauno technologijos universiteto tyrėja doc. dr. Judita Puišo perskaitė pranešimą apie Mikalojaus Skorulskio pėdsakus Gruzijoje. 2015 metais Gruzijos nacionaliniame archyve rasti archyviniai dokumentai skatina kelti autorystės nustatymo klausimą ir atrasti jungtis tarp Skorulskių ir Pacų giminiių.

Vytauto Didžiojo universiteto doktorantas Vaidas Grinčalaitis konferencijos dalyvius ir klausytojus supažindino su Zigmanto Vazos ir kitų Lietuvos didikų laiškais, parašytais Švedijos ir Šiaurės Nyderlandų parlamentams 1592–1632 metų laikotarpiu ir detalizavo šios korespondencijos turinį.

Vytauto Didžiojo universiteto profesorė Irena Buckley kartu su prancūzų rašytoja Marie France De Palacio svarstė prancūziškuosius Pacų giminės kontekstus, remdamosi Kristupo Zigmanto Paco žmonos Claire Isabelle Eugenie de Mailly-Lascaris biografija. Konferenciją užbaigė dar vienas Vytauto Didžiojo universiteto filologės dr. Aurelijos Mykolaitytės pranešimas apie baroko raiškos formas mokyklinėje jėzuitų dramoje.

Visi konferencijos dalyviai ir klausytojai buvo pakviesti į diskusiją „Kiek šiandien mums svarbus Pacų palikimas?“, kurią moderavo I. Buckley. Išgryninti Pacų giminės kontekstai ir baroko kultūros atodangos vienareikšmiškai liudija Pacų giminės palikimo svarbą šiandien ir skatina ieškoti įvairių, naujų ir netikėtų šio palikimo įprasminimo būdų. Diskusijos pabaigoje konferencijos dalyvius ir klausytojus nudžiugino VDU studentų kūrybinės grupės „Declamationes“ programa.